રસૂલુલ્લાહﷺ કી આખિરી વસીયતેં

હઝરત મુફ્તી તકી ઉસ્માની (દબ)

ઈસ્લાહી ખુત્બાત હિન્દી/૧૨ (૧૦૬-૧૩૦) સે [એક હિસ્સે] કા ખુલાસા લિપ્યાન્તરણ કિયા હૈ.

બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહિમ

વફાત વાલી બીમારી મેં લિખને કે લિયે થાલ મંગવાના - યે રિવાયત હજરત અલી (રદી) સે બયાન કી ગયી હૈ.

ઈસ રિવાયત મેં વો રસૂલુલ્લાહﷺ કી વફાત કી બીમારી કા વાકિયા બયાન ફરમા રહે હૈ. આપકી યે બીમારી કઈ દિન તક જારી રહી ઔર ઉન દિનોં મેં આપﷺ મસ્જિદે નબ્વી મેં તશરીફ ના લા સકે. આખિરી દિન જબ આપﷺ કે ઈન્તિકાલ કા વક્ત કરીબ થા ઉસ વક્ત કા વાકિયા હજરત અલી (રદી) બયાન ફરમા રહે હૈ. વો યે કી જબ આપﷺ કી તબીયત ઝયાદા નાસાઝ હો ગયી તો આપને મુઝસે ફરમાયે કી એ અલી! મેરે પાસ કોઈ થાલ લે આવો, જિસમેં વો બાત લિખ દૂં કી જિસ્કે બાદ મેરી ઉમ્મત ગુમરાહ ના હો. ઉસ ઝમાને મેં કાગઝ કા ઈતના ઝયાદા રિવાજ નહીં થા, ઈસલિયે કભી ચમડે પર લિખ લિયા, કભી પેડ કે પત્તોં પર લિખ લિયા, કભી હડ્ડિયોં પર લિખ લિયા, કભી મિટ્ટી કે

બરતન પર લિખ લિયા. ચુનાન્ચે આપﷺ ને હજરત અલી (રદી) સે લિખને કે લિયે થાલ મંગવાયા.

હજરત અલી ફરમાતે હૈ કી ઉસ વકત રસૂલુલ્લાહﷺ કી તબીયત ઈતની ઝયાદા નાસાઝ થી કી મુઝે યે અન્દેશા હુવા કી અગર મૈં લિખને કે લિયે કોઈ ચીઝ તલાશ કરને જાઉંગા તો કહીં મેરે પીછે હી આપકી રૂહ પરવાઝ ના કર જાયે ઈસલિયે મૈંને રસૂલુલ્લાહﷺ સે કહા કી આપ જો કુછ ફરમાયેંગે, મૈં ઉસ્કો યાદ રખ્ખૂંગા ઔર બાદ મૈં ઉસ્કો લિખ લૂંગા. હજરત અલી (રદી) ફરમાતે હૈ કી ઉસ વકત રસૂલુલ્લાહﷺ કા સર મુબારક મેરે બાજુવોં કે બીચ થા. ઉસ વકત આપકી ઝબાન મુબારક સે જો કલિમાત નિકલ રહે થે વે યે થે "નમાઝ કા ખ્યાલ રખ્ખો, ઝકાત કા ખ્યાલ રખ્ખો ઔર તુમ્હારી મિલ્કિયત મૈં જો ગુલામ ઔર બાંદિયાં હૈ, ઉન્કા ખ્યાલ રખ્ખો, ઔર અશહદુ અલ્લા ઈલા-હ ઈલ્લલ્લાહુ વ અશહદુ અન્-ના મુહમ્મદન્ અબ્દુહૂ વ રસૂલુહૂ કી ગવાહી પર કાયમ રહો, જો શખ્સ ઈસ ગવાહી પર કાયમ રહેગા અલ્લાહ તઆલા જહન્નમ કો ઉસ શખ્સ પર હરામ ફરમા દેંગે." યે નસીહતેં રસૂલુલ્લાહﷺ ને આખિરી વકત

ઈરશાદ ફરમાયી.

ઉપરોક્ત વાકિયા ખુદ હજરત અલી (રદી) ને બયાન ફરમાયે, ઈસમેં કઈ બાતેં સમઝને કી હૈ.

પહલી બાત - યે હૈ કી ઈસી તરહ કા એક વાકિયા હજરત ઉમર (રદી) કે સાથ ભી પેશ આયા થા. યે વાકિયા જિસ્કા ઝિક્ર હજરત અલી (રદી) ને ફરમાયે, યે ખાસ ઉસ દિન કા વાકિયા હૈ જિસ દિન રસૂલુલ્લાહﷺ કા ઈન્તિકાલ હુવા, ઔર હજરત ઉમર (રદી) કે સાથ ઈન્તિકાલ સે તીન દિન પહલે ઐસા હી વાકિયા પેશ આયા થા. ઉસ દિન ભી રસૂલુલ્લાહﷺ કી તબીયત બોઝલ ઔર નાસાઝ થી ઔર હજરત ઉમર (રદી) આપકે પાસ થે. આપﷺ કે ચચા હજરત અબ્બાસ (રદી) ભી કરીબ થે. ઉસ વકત ભી આપને ઉન હજરાત સે ફરમાયે થા કી કોઈ કાગઝ વગૈરહ લે-આવો તાકિ મેં ઐસી બાત લિખ દૂં જિસ્કે બાદ તુમ ગુમરાહ ના હો. હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) યે દેખ રહે થે કી સરકારે દો આલમﷺ કી તબીયત ઝયાદા નાસાઝ હૈ ઔર ઈસ હાલત મેં અગર આપ કુછ લિખવાને કી મશક્કત ઉઠાયેંગે તો કહીં આપકી તબીયત ઔર ઝયાદા ખરાબ ના હો જાયે. ઈસ વજહ સે હજરત ઉમર ફારૂક (રદી) ને અર્ઝ કિયા યા

રસૂલુલ્લાહ! અલ્લાહ તઆલા કી કિતાબ હમારે પાસ મૌજૂદ હૈ ઔર આપ પહલે હી બહુત-સે ઈરશાદાત બયાન ફરમા ચુકે હૈ, ઈસલિયે યે મશક્કત ઉઠાને કી ઝરૂરત નહીં.

યે વાકિયા જો હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) કે સાથ પેશ આયા થા. ઈસકો શિયાઓં ને એક પહાડ બના લિયા ઔર ઈસકી બુનિયાદ પર હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) પર યે ઈલ્ઝામ લગાયા કી અલ્લાહ કી પનાહ! ઉન્હોંને રસૂલુલ્લાહﷺ કો વસીયત લિખને સે રોકા ઔર દર હકીકત રસૂલુલ્લાહﷺ યે વસીયત લિખના ચાહતે થે કી મેરે બાદ હજરત અલી (રદી) કો ખલીફા બનાયે મગર હજરત ફારૂકે આઝમ આપﷺ કી ઈસ મન્શા કો સમઝ ગયે ઈસલિયે ઉન્હોંને બીચ મેં આકર આપકો ઈસ વસીયત લિખને સે મના ફરમા દિયા ઔર રૂકાવટ ડાલ દી, જિસ્કે નતીજે મેં રસૂલુલ્લાહﷺ ખિલાફત કી વસીયત ના લિખવા સકે.

ઈસ વાકિયે કો બુનિયાદ બનાકર શિયાઓં ને હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) કે ખિલાફ તોહમતોં કા એક તૂફાન ખડા કર દિયા. હાલાંકિ બાત સિર્ફ ઈતની થી કી હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) ને

યે દેખા કી ઐસા ના હો કી લિખને કી મશક્કત કી વજહ સે આપકી તબીયત ઔર ઝ્યાદા ખરાબ હો જાયે. ઔર યે ભી જાનતે થે કી અગર કોઈ બહુત અહમ બાત લિખની હોગી તો સિર્ફ મેરે કહને કી વજહ સે આપﷺ ઉસ બાત કો બયાન કરને સે નહીં રૂકેંગે.

હકીકત યે હૈ કી રસૂલુલ્લાહﷺ કો અગર કોઈ બાત બયાન કરની હોતી ઔર ઉસ બાત કો આપ ઝરૂરી ભી સમઝતે તો ક્યા સિર્ફ હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) કે મના કરને કી વજહ સે ઉસ બાત કો બયાન કરને સે રૂક જાતે? આપﷺ ને તો હક બાત પહુંચાને મેં કિસી બડે સે બડે ઈન્સાન કી ભી પરવાહ નહીં કી. યે હિમાકત ઔર ગુમરાહી કી બાત હૈ જો ઈન શિયાઓં ને ઈખ્તિયાર કી હૈ. ઔર દૂસરી તરફ ઈસી તરહ કા વાકિયા હજરત અલી (રદી) કે સાથ ભી પેશ આયા કી રસૂલુલ્લાહﷺ ને હજરત અલી (રદી) સે ફરમાયે થા કી થાલ લે આવો તાકિ મેં કુછ લિખવા દૂં. લેકિન હજરત અલી (રદી) ફરમાતે હૈ કી ઉસ વકત રસૂલુલ્લાહﷺ કી તબીયત ઈતની નાસાઝ થી કી મુઝે અન્દેશા હુવા કી અગર મેં લિખને કે લિયે થાલ લેને જાઉંગા તો મેરે પીછે કહીં આપકી રૂહ

પરવાઝ ના કર જાયે ઈસલિયે વો ભી લિખને કે લિયે કોઈ ચીઝ નહીં લાયે. અબ દેખિયેં કી હજરત અલી (રદી) ને ભી વહી કામ કિયા જો હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) ને કિયા થા.

ઈસલિયે અગર હજરત ફારૂકે આજમ (રદી) પર કોઈ એતિરાઝ હોતા હૈ તો હજરત અલી (રદી) પર ભી એતિરાઝ હોતા હૈ. બલ્કી હજરત અલી (રદી) પર એતિરાઝ ઝ્યાદા હોતા હૈ ક્યૂકી હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) કે સાથ જો વાકિયા પેશ આયા વો ઈન્તિકાલ સે તીન દિન પહલે પેશ આયા ઔર ઉસ વાકિયે કે બાદ તીન દિન તક આપﷺ દુનિયા મેં તશરીફ ફરમા રહે.

ઈસલિયે અગર કોઈ ઝરૂરી બાત લિખવાની થી તો આપ બાદ મેં ભી લિખવા સકતે થે. ઔર હજરત અલી (રદી) કે સાથ જો વાકિયા પેશ આયા વો ઠીક ઈન્તિકાલ કે વકત પેશ આયા ઔર ઉસ વાકિયે કે ફૌરન બાદ આપﷺ કા ઈન્તિકાલ હો ગયા. ઈસલિયે અગર ઉસ વાકિયે સે હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) પર એતિરાઝ હો સકતા હૈ તો હજરત અલી (રદી) પર ઝ્યાદા હો સકતા હૈ.

દોનોં બુજુર્ગ સહાબા ને સહી અમલ કિયા -

બાત દરઅસલ યે હૈ કી દોનોં બુજુર્ગોં ને વહી કામ કિયા જો એક જૉંનિસાર સહાબી કો કરના ચાહિયે થા. દોનોં યે દેખ રહે થે કી રસૂલુલ્લાહﷺ કી તબીયત નાસાઝ હૈ. હમ ઔર આપ ઉસ વકત કી હાલત કા અન્દાઝા ભી નહીં કર સકતે જો ઉસ મૌકે પર સહાબા કિરામ પર આપﷺ કો બીમાર દેખકર ગુઝર રહી થી. યે વે હજરાત સહાબા કિરામ થે જો આપﷺ કે એક સાંસ કે બદલે હઝારોં જિન્દગિયાં કુરબાન કરને કે લિયે તૈયાર થે. આપﷺ કી બીમારી ઔર આપકી તકલીફ ઉન હજરાત કે લિયે રૂહ કો તડપાને વાલી થી. ઈસીલિયે ઉન દોનોં હજરાત ને વહી કામ કિયા જો એક જૉંનિસાર સહાબી કો કરના ચાહિયે થા. વો યે કી ઐસે મૌકે પર સરકારે દો આલમﷺ કો જહાં તક મુમકિન હો તકલીફ સે બચાયા જાયે ઔર યે દોનોં હજરાત જાનતે થે કી આપકી સારી ઝિન્દગી અલ્લાહ તઆલા કે દીન કા પૈગામ પહુંચાને મેં ઔર ફૈલાને મેં ખર્ચ હુયી ઔર કોઈ ઝરૂરી બાત ઐસી નહીં હૈ જો આપﷺ ને ખુલે શબ્દોં મેં બયાન ના ફરમાદી હો.

ઈસલિયે કોઈ ઐસી બાત નહીં હૈ જિસ્કો ઈસી વકત લિખવાના

ઝરૂરી હો. ઔર અગર કોઈ બાત ઐસી હોગી ભી તો હમ ઉસ્કો ઝબાની સુનકર યાદ રખેંગે. ફિર સાથ હી ઈસ હદીસ મેં યે ભી આ-ગયા હૈ કી આપ જો બાતેં લિખવાના ચાહતે થે વે ઉસી વકત ઈરશાદ ભી ફરમાદી.

જિસકી વજહ સે પતા ચલ ગયા કી આપ ક્યા લિખવાના ચાહ રહે થે ઔર વહી બાતેં હજરત અલી (રદી) ને રિવાયત ફરમાદી જિસ્કે નતીજે મેં યે બાત સામને આ ગયી કી વે બાતેં જિન્કી આપﷺ બાર-બાર તાકીદ ફરમા ચુકે થે ઉસીકો ઔર ઝયાદા તાકીદ કે સાથ હમેશા કે લિયે મહફૂઝ કરને કી ખાતિર લિખવાના ચાહ રહે થે, ચુનાન્ચે આપને ફરમાયે અબ નમાઝ કી તાકીદ ઔર ઝકાત કી તાકીદ ઔર ગુલામોં કે સાથ અચ્છે સુલૂક કી તાકીદ કોઈ નઈ બાત નહીં થી લેકિન સિર્ફ ઈસલિયે બાતેં બયાન ફરમાયી તાકિ ઉમ્મત કો પતા ચલ જાયે કી આપﷺ ને દુનિયા સે જાતે-જાતે જિન બાતો તાકીદ ફરમાયી વે યે થી. ઈસલિયે ના ખિલાફત કા કોઈ મસલા થા ઔર ના હી અપને બાદ કિસી કો જૉંનશની બનાને કા મામલા થા.

બહરહાલ શિયાઓં ને હજરત ફારૂકે (રદી) કે ખિલાફ

એતિરાજોં કા જો તૂફાન ખડા કિયા થા ઉસ્કા ઈસ હદીસ સે બિલ્કુલ ખાત્મા હો જાતા હૈ ક્યૂકી હજરત અલી (રદી) કે સાથ વહી મામલા પેશ આયા જો હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) કે સાથ પેશ આયા થા.

રસૂલુલ્લાહﷺ કે હુક્મ કા પાલન ના કરને કી વજહ - દૂસરી બાત

જો ઈસ હદીસ સે માલૂમ હુયી વો યે કી રસૂલુલ્લાહﷺ ને હજરત ફારૂકે આઝમ (રદી) કે વાકિયે મેં કાગઝ મંગવાયા ઔર હજરત અલી (રદી) કે વાકિયે મેં થાલ મંગવાયા, લેકિન યે દોનોં હજરાત યે ચિઝેં નહીં લાયે. અબ બઝાહિર દેખને મેં યે નઝર આતા હૈ કી રસૂલુલ્લાહﷺ કે હુક્મ કી તામીલ નહીં હુયી લેકિન તામીલ ના હોને કી વજહ અલ્લાહ કી પનાહ! યે નહીં થી કી સરકારે દો આલમﷺ કે હુક્મ કી કોઈ એહમિયત નહીં સમઝી, બલ્કી વજહ યે થી કી યે હજરાત જાનતે થે કી અગર ઈસ વકત કોઈ ચીઝ લિખને કે લિયે લાયેંગે તો રસૂલુલ્લાહﷺ કી તબીયત પર ઔર ઝયાદા બોઝ હોગા. ઈસ્સે માલૂમ હુવા કી અગર અપના બડા કોઈ કામ કરને કો કહે ઔર છોટે યે દેખેં કી ઈસ કામ સે ઉન્કો તકલીફ હોગી ઔર ઉસ્સે ઉનકી તબીયત પર બોઝ હોગા તો બડે

કો તકલીફ સે બચાને કે લિયે છોટે યે કહ દે કી ઈસ કામ કો દૂસરે વકત કે લિયે ટાલ દે, તો ઈસમેં ના તો કોઈ નાફરમાની હૈ ઔર ના હી ઈસમેં કોઈ બે-અદબી હૈ. બલ્કી અદબ ઔર મુહબ્બત કા તકાઝા હી યે હૈ કી ઉન્કી રાહત કા ઔર ઉન્કી સેહત કા ખ્યાલ કિયા જાયે.

પૂરે દીન કા ખુલાસા - તીસરી બાત જો ઈસ હદીસ કો બયાન કરને કા અસલ મકસદ હૈ. વે નસીહતેં હૈ જો રસૂલુલ્લાહﷺ ને ઈસ મૌકે પર ઈરશાદ ફરમાયી ઔર જિન બાતોં કી તાકીદ ફરમાયી. ઈસ્સે યે માલૂમ હોતા હૈ કી સારી ઝિન્દગી દીન કે જો એહકામ આપ બયાન ફરમાતે રહે ઔર જો તાલીમાત લોગોં કે સામને ફૈલાતે રહે ઉન્કા ખુલાસા વે બાતેં હૈ જો આપﷺ ને દુનિયા સે જાને કે વકત ઈરશાદ ફરમાયી. એક ઔર હદીસ જો હજરત અલી (રદી) સે બયાન કી ગયી હૈ, જિસમેં આપને ફરમાયે કી આખિરી વકત મેં જબ આપﷺ કી આવાઝ આહિસ્તા હો ગયી તો મેંને આપકે મુંહ પર કાન લગાકર સુના તો આખિરી વકત તક આપﷺ કી ઝબાન મુબારક પર યે અલફાઝ થે નમાઝ કા ખ્યાલ કરો ઔર અપને માતેહતોં કા ખ્યાલ કરો.

૧. નમાઝ કી એહમિયત

ઈસ્સે માલૂમ હુવા કી સરકારે દો આલમﷺ કો તમામ દીન કે એહકામ ઔર તાલીમાત મેં જિન ચીજોં કા સબ્સે ઝયાદા એહતિમામ થા વો અલ્લાહ કે હકોં મેં નમાઝ થી.

એક ઔર રિવાયત સે માલૂમ હુવા કી અલ્લાહ તઆલા કે જિન હુકૂક કા સબ્સે ઝયાદા એહતિમામ થા, વે દો તરહ કે હુકૂક થે, એક જાની ઔર એક માલી. જાની હુકૂક મેં નમાઝ ઔર માલી હુકૂક મેં ઝકાત.

ઔર બન્દોં કે હુકૂક મેં ગુલામોં ઔર ખાદિમોં ઔર નૌકરોં ઔર માતેહતોં કે હુકૂક.

ઈસલિયે રસૂલુલ્લાહﷺ કો ફિક્ર ઔર ચિન્તા યે થી કી કહીં મેરી ઉમ્મત મેરે બાદ દીન કે ઈન એહકામ મેં કોતાહી ના કરે ક્યૂકી આપﷺ જાનતે થે કી ઈનમેં કોતાહી કા નતીજા તબાહી હૈ, જહન્નમ હૈ ઔર અલ્લાહ તઆલા કા અઝાબ હૈ. ઈસલિયે દુનિયા સે જાતે વક્ત આપﷺ ને ઈનકી તાકીદ ફરમાદી.

આખિરત મેં નમાઝ કે બારે મેં સબ્સે પહલે સવાલ હોગા - કુરાન વ હદીસ નમાઝ કી તાકીદ સે ભરે હુયે હૈ. જગહ-જગહ બાર-

બાર ઈરશાદ ફરમાયે ગયે હૈ. હદીસ શરીફ મેં આતા હૈ કી આખિરત મેં સબ્સે પહલે નમાઝ કે બારે મેં સવાલ હોગા. નમાઝ કે બારે મેં હિસાબ હોગા કી કિતની નમાઝે પઢી, કિતની નમાઝેં છોડી, કિતની નમાઝેં કઝા કરકે પઢી. આખિરત કી તૈયારી કે લિયે સબ્સે પહલા કામ યે હૈ કી ઈન્સાન સબ્સે પહલે અપની નમાઝ કા હિસાબ લગાયે કી મેરે ઝિમ્મે કોઈ નમાઝ બાકી હૈ યા નહીં?

મુખ્તસર તૌબા કા તરીકા - ઈસી વજહ સે હમારે બુજુર્ગો કા તરીકા યે હૈ કી જબ કોઈ શખ્સ ઉન્કે પાસ "ઈસ્લાહી તાલ્લુક" (યાની અપને કો સુધારને કા તાલ્લુક) કાયમ કરને કી ગરજ સે આતા હૈ. યા ઉનસે બૈઅત કરતા હૈ તો સબ્સે પહલે "તૌબા કો પૂરા કરને" કી તાલીમ દી જાતી હૈ. એક મુખ્તસર તૌબા હોતી હૈ ઔર એક તફસીલી તૌબા હોતી હૈ. મુખ્તસર તૌબા યે હૈ કી "સલાતુત્તૌબા" કી નીયત સે દો રકાત નફિલ પઢે ઔર ફિર બહુત હી આજિઝી ઔર ઈન્કીસારી કે સાથ અલ્લાહ તઆલા કે સામને અપને તમામ પિછલે ગુનાહોં સે તૌબા કરે કી યા અલ્લાહ! મુઝસે પિછલી ઝિન્દગી મેં જિતને ગુનાહ હુયે હૈ,

છોટે હોં યા બડે, ઔર જિતને ફરાઈઝ, વાજિબાત મુઝસે છૂટે હૈ, મેં આપસે ઉન સબકી માફી માંગતા હૂં. સબ્સે તૌબા વ ઈસ્તિગફાર કરતા હૂં. ઐ અલ્લાહ! મુઝે માફ ફરમા દીજિયે ઔર મેરી તૌબા કબૂલ ફરમા લીજિયે. યે "મુખ્તસર તૌબા" હૈ.

પિછલી નમાઝોં કા હિસાબ - મુખ્તસર તૌબા કરને કે બાદ ફિર તફસીલી તૌબા કરે. તફસીલી તૌબા કા મતલબ યે હૈ કી ગુઝરે ઝમાને મેં જો ગલતિયાં હુયી હૈ ઉનમેં સે જિન્કી તાલફી મુમકિન હૈ ઉન્કી તલાફી શુરૂ કર દે. જૈસે યે દેખેં કી અપની પિછલી ઝિન્દગી મેં મેરી નમાઝેં છૂટી હૈ યા નહીં? ઈન્સાન જિસ દિન બાલિગ હો જાતા હૈ ઉસ દિન સે ઉસ પર નમાઝ ફર્ઝ હો જાતી હૈ, ચાહે વો લડકા હો યા લડકી હો. લડકે કા બાલિગ હોના યે હૈ કી બાલિગ હોને કી નિશાનિયાં જાહિર હો જાયે ઔર લડકી કા બાલિગ હોના યે હૈ કી ઉસ્કી માહવારી શુરૂ હો જાયે. ઔર બાલિગ હોતે હી દોનોં પર નમાઝ ફર્ઝ હો જાતી હૈ. ઈસલિયે તફસીલી તૌબા કરતે વકત સબ્સે પહલે યે દેખેં કી જિસ દિન સે બાલિગ હુવા હૂં ઉસ દિન સે આજ તક મેરી કોઈ નમાઝ છૂટી હૈ

યા નહીં? અગર નહીં છૂટી તો ઈસ પર અલ્લાહ તઆલા કા શુક્ર અદાકરે. ઔર અગર છૂટી હૈ તો ફિર ઈસ્કા હિસાબ લગાયે કી મેરે ઝિમ્મે કૌનસી નમાઝ કિતની બાકી હૈ. અગર પૂરી તરહ ઠીક-ઠીક હિસાબ લગાના સંભવ નહીં હૈ તો ફિર મોહતાત અન્દાઝા લગાયે.

અગર બાલિગ હોને કી તારીખ યાદ નહીં હૈ તો ફિર ચૌદહ સાલ કી ઉમ્ર કે બાદ સે હિસાબ લગાયે. ઈસલિયે કી હમારે ઈલાકોં મેં ચૌદહ સાલ પૂરે હોને પર બચ્ચે બાલિગ હો જાતે હૈ. ઈસલિયે યે અન્દાઝા લગાયે કી ચૌદહ સાલ કી ઉમ્ર સે લેકર આજ તક કિતની નમાઝેં કઝા હુયી હોગી. ઈસ્કા એક મોહતાત અન્દાઝા લગા લે. અન્દાઝા લગાને કે બાદ કિસી કાપી મેં નોટ કર લે. જૈસે અન્દાઝા લગાને કે બાદ પતા ચલા કી તીન સાલ કી નમાઝેં બાકી હૈ. અબ કાપી કે અન્દર લિખ લે કી તીન સાલ કી નમાઝેં મેરે ઝિમ્મે હૈ ઔર ફિર આજ હી સે ઉન્કો અદા કરના શુરૂ કર દે. યે "કઝા-એ-ઉમ્રી" કહલાતી હૈ.

કઝા-એ-ઉમ્રી અદા કરને કા તરીકા - કઝા એ ઉમ્રી કી અદાયગી કા તરીકા યે હૈ કી હર ફર્ઝ નમાઝ કે સાથ એક કઝા નમાઝ પઢના

શુરૂ કર દે. જૈસે ફઝર કે સાથ ફઝર, ઝોહર કે સાથ ઝોહર, અસર કે સાથ અસર, મગરિબ કે સાથ મગરિબ, ઈશા કે સાથ ઈશા. ઔર હર કઝા નમાઝ કી નીયત કા તરીકા યે હૈ કી અગર ફઝર કી નમાઝ કઝા કર રહા હૈ તો યે નીયત કરે, કી મેરે ઝિમ્મે જિતની ફઝર કી નમાઝેં કઝા હૈ ઉનમેં સે સબ્સે પહલી ફઝર કી નમાઝ પઢ રહા/રહી હૂં. ઈસી તરહ ઝોહર કી નમાઝ કઝા કરતે વકત યે નીયત કરે કી મેરે ઝિમ્મે ઝોહર કી જિતની નમાઝેં કઝા હૈ ઉનમેં સે સબ્સે પહલી ઝોહર કી નમાઝ પઢ રહા/રહી હૂં. ઈસી તરહ અસર, મગરિબ ઔર ઈશા મેં નીયત કરે. ઔર અગલે દિન ફિર યહી નીયત કરે ઔર ઉસ્સે અગલે દિન ફિર યહી નીયત કરે.

નમાઝોં કે ફિદયે કી વસીયત - ઔર અપની કાપી કે અન્દર યે લિખ દે કી મેં આજ કી તારીખ સે કઝા-એ-ઉમ્રી શુરૂ કર રહા હૂં. ઔર હર નમાઝ કે સાથ એક નમાઝ પઢ રહા હૂં ઔર તીન સાલ કી નમાઝેં મેરે ઝિમ્મે કઝા હૈ. અગર કઝા નમાઝ़ે પૂરી હોને સે પહલે મેરા ઈન્તિકાલ હો જાયે તો બાકી નમાઝોં કા ફિદયા મેરે તર્કે (છોડે હુયે માલ) મેં સે અદા કર દિયા જાયે. અગર આપને યે

વસીયત નહીં લિખી તો ફિર વારિસોં કે ઝિમ્મે યે વાજિબ નહીં હોગા કી વે આપકી નમાઝોં કા ફિદયા ઝરૂર અદા કરેં, ક્યૂકી યે તુમ્હારા માલ ઉસ સમય તક તુમ્હારા હૈ જબ તક તુમ્હારી આંખ ખુલી હુયી હૈ. જબ મૌત કી બીમારી શુરૂ હો જાતી હૈ તો ઉસ્કે બાદ સે વો માલ તુમ્હારા નહીં રહતા બલ્કી તુમ્હારે વારિસોં કા હો જાતા હૈ. ઔર અબ તુમ્હારે લિયે ઉસ માલ મેં સિર્ફ એક તિહાઈ કી હદ તક તસરરૂફ કરના જાયઝ હૈ. એક તિહાઈ સે ઝયાદા તસરરૂફ કરના જાયઝ નહીં.

ઈસલિયે અગર તુમને નમાઝોં કા ફિદયા અદા કરને કી વસીયત નહીં કી તો અગરચે તુમ્હારે વારિસોં કો લાખોં રૂપયે મિલ ગયે હોં તબ ભી ઉન પર યે વાજિબ નહીં હૈ કી વે તુમ્હારી નમાઝોં કા ફિદયા અદા કરેં. હાં અગર વે અપની ખુશી સે તુમ્હારી નમાઝોં કા ફિદયા અદા કરેં તો ઉન્કો ઈખ્તિયાર હૈ.

વસીયત લિખની ચાહિયે - ઈસલિયે હર આદમી કો યે વસીયત લિખની ચાહિયે કી અગર મેં અપની ઝિન્દગી મેં અપની નમાઝોં કી કઝા ના કર સકા તો મેં વસીયત કરતા હૂં કી મેરે તર્કે (છોડે હુયે માલ) સે મેરી નમાઝોં કા ફિદયા અદા કિયા જાયે. ઔર સાથ મેં

નમાઝેં પઢના શુરૂ કર દો. અગર યે દો કામ કર લિયે તો ફિર અલ્લાહ તઆલા કી રહમત સે ઉમ્મીદ હૈ કી માનલો અગર નમાઝેં પૂરી હોને સે પહલે હી મર ગયે તો ઈન્શાઅલ્લાહ માફી હો જાયેગી. લેકિન અગર યે દો કામ ના કિયે, ના તો વસીયત કી ઔર ના હી નમાઝોં કો અદા કરના શુરૂ કિયા તો ઈસ્કા મતલબ યે હૈ કી નમાઝ જૈસે અહમ ઔર ઝરૂરી ફરીઝે સે યે આદમી લાપરવાહ હૈ.

આજ હી સે અદાયગી શુરૂ કર દો - દુનિયા કે સારે કામ-ધન્ધે ચલતે રહેંગે લેકિન હર ઈન્સાન કે લિયે સબ્સે ઝરૂરી કામ યે હૈ કી વો યે દેખેં કી મેરે ઝિમ્મે કિતની નમાઝેં બાકી હૈ. અગર બાકી હૈ તો આજ હી સે ઉન્કો અદા કરના શુરૂ કર દે, કલ પર ના ટાલે. યે શૈતાન બડી અજીબ ચીઝ હૈ. યે ઈન્સાન કો ઈસ તરહ બહકાતા હૈ કી ઈન્સાન કો પતા ભી નહીં ચલતા કી મુઝકો શૈતાન બહકા રહા હૈ. ચુનાન્ચે યે શૈતાન મુસ્લમાન કે દિલ મેં યે ખ્યાલ નહીં ડાલેગા કી નમાઝ કોઈ ઝરૂરી ચીઝ નહીં હૈ કી ઈસ્કો છોડ દો, ઈસ્કી કોઈ એહમિયત નહીં હૈ, બલ્કી દિલ મેં યે ખ્યાલ ડાલેગા કી નમાઝ વૈસે તો બડી ઝરૂરી ચીઝ હૈ લેકિન ઐસે વક્ત મેં

નમાઝ શુરૂ કરો કી ઉસ્કે બાદ પાબન્દી સે પઢો. ઈસલિયે આજ તો જરા તબીયત માઈલ નહીં હૈ કલ સે નમાઝ શુરૂ કરેંગે યા પરસોં સે શુરૂ કરેંગે. ક્યૂકી અગર તુમને નમાઝ શુરૂ કરકે કલ કો છોડ દી તો ઉલ્ટા તુમ પર વબાલ હોગા. ઈસલિયે અભી મત શુરૂ કરો. પહલે ફલાં કામ નિમટા લો ઔર હફ્તે-દસ દિન કે બાદ શુરૂ કરોગે તો ફિર પાબન્દી હો જાયેગી. શૈતાન ટાલતા રહતા હૈ.

ચુનાન્ચે જિસ કામ કી વજહ સે નમાઝ કો ટલાયા થા જબ વો કામ હો ગયા તો અગલે હફ્તે ઔર કોઈ કામ સામને આ જાયેગા. ઈસી તરહ શૈતાન આજ કો કલ પર ઔર કલ કો પરસોં પર ટલાતા હી ચલા જાયેગા ઔર ફિર ઝિન્દગી ભર વો "કલ" નહીં આતી.

આજ કા કામ કલ પર મત ટાલો - કામ કરને કા રાસ્તા યહી હૈ કી જિસ કામ કો કરના હૈ ઉસ્કો ટલાના નહીં હૈ. ઉસ કામ કો આજ હી સે ઔર અભી સે ઔર ઈસી વકત સે શુરૂ કર દિયા જાયે તબ તો વો કામ હો જાયેગા. લેકિન અગર તુમને ઉસ્કો ટાલ દિયા તો ઉસ્કા અન્જામ યે હોગા કી ફિર વો કામ નહીં હો પાયેગા. ઈસી વજહ સે એક હદીસ મેં રસૂલુલ્લાહﷺ ને ઈરશાદ ફરમાયે

તર્જુમા- જબ સુબહ કા વકત હો તો શામ કા ઈન્તેઝાર મત કરો, ઔર જબ શામ કા સમય હો તો સુબહ કા ઈન્તેઝાર મત કરો, ઔર અપને આપ કો કબર વાલો મેં સમઝો. ગોયા કી મેં આજ કબર મેં જાને વાલા હૂં. ઈસલિયે કિસી કામ કો ટાલો નહીં.

સેહત ઔર ફુરસત કો ગનીમત જાનો - બહરહાલ જબ ગુઝરે ઝમાને કી નમાઝેં અદા કરની હી હૈ તો ફિર ઈન્તેઝાર કિસ બાત કા હૈ? જબ યે ઝરૂરી કામ હૈ તો ઈસ્કો ફૌરન કરો. અબ અલ્લાહ તઆલા ને સેહત દે રખી હૈ. ક્યા પતા કલ કો બીમારી આ-જાયે ઔર ઉસ્કી વજહ સે નમાઝ અદા ના કર સકો. અબ તો અલ્લાહ તઆલા ને ફરાગત દે રખી હૈ, કલ કો યે ફરાગત બાકી રહે યા ના રહે. અભી તો અલ્લાહ તઆલા ને નમાઝોં કી તલાફી કા જઝબા દિયા હુવા હૈ, કલ કો યે જઝબા બાકી રહે યા ના રહે. ઈસલિયે જબ નમાઝોં કી અદાયગી કા ખ્યાલ આયા તો ઉસ્કો ટાલો નહીં, બલ્કી અભી સે ઔર ઈસી વકત સે શુરૂ કર દો.

કઝા નમાઝોં કી અદાયગી મેં સહૂલિયત - કઝા નમાઝ કે લિયે અલ્લાહ તઆલા ને યે સહૂલિયત રખી હૈ કી ઉસ્કો ઐસે વકત મેં ભી પઢા જા સકતા હૈ જિસ વકત મેં દૂસરી નમાઝેં નહીં પઢી

જા સકતી. જૈસે સુબહ સાદિક કે બાદ સે સૂરજ નિકલને તક કોઈ નફિલ યા સુન્નત પઢના જાયઝ નહીં. લેકિન કઝા નમાઝ કી ઈસ વકત ભી ઈજાઝત હૈ. યા જૈસે અસર કી નમાઝ કે બાદ સે સૂરજ કે છુપને તક કોઈ નફિલ યા સુન્નત નહીં પઢ સકતે, યહાં તક કી તવાફ કી દો રકાતે ભી અસર કે બાદ પઢના જાયઝ નહીં. બલ્કી અગર કિસી ને અસર કી નમાઝ કે બાદ કઈ તવાફ કર લિયે હૈ તો ઉસ્કે લિયે હુક્મ યે હૈ કી વો મગરિબ કી નમાઝ કે બાદ તમામ વાજિબ તવાફ એક સાથ અદાકરે. લેકિન કઝા નમાઝ ઉસ વકત ભી જાયઝ હૈ.

અલ્લાહ તઆલા ને યે સહૂલિયત ઔર આસાની ઈસીલિયે દી હૈ કી મુસ્લમાન કો જબ ભી અપની કઝા નમાઝોં કો અદા કરને કા ખ્યાલ આયે તો વો ઉસી વકત સે અદા કરના શુરૂ કર દે, ઉસ્કે લિયે કોઈ રૂકાવટ ના હો.

જાગતે હી પહલે ફઝર કી નમાઝ અદા કરો - એક હદીસ મેં રસૂલુલ્લાહﷺ ને ઈરશાદ ફરમાયે યે ઈરશાદ યાદ રખને કા હૈ, ખાસ તૌર પર ઉન લોગોં કો યાદ રખના ચાહિયે જિન્કી નમાઝેં કિસી વજહ સે કઝા હોતી રહતી હૈ. ફરમાયે કિ અગર કોઈ

શખ્સ નમાઝ સે સો ગયા ઔર નીંદ કી હાલત મેં નમાઝ કા વકત ગુઝર ગયા ઔર જબ જાગા તો વકત ગુઝર ચુકા થા. યા કોઈ શખ્સ નમાઝ પઢના ભૂલ ગયા ઔર ઉસ વકત યાદ આયા જબ નમાઝ કા વકત ગુજર ચુકા થા, તો ઐસે શખ્સ કે લિયે રસૂલુલ્લાહﷺ ફરમા રહે હૈ કી જૈસે હી વો જાગે ઔર જિસ સમય ઉસ્કો યાદ આ-જાયે તો ફૌરન નમાઝ પઢ લે. ક્યૂકી જિસ વકત ઉસ્કો નમાઝ પઢના યાદ આયા ઉસ્કે લિયે નમાઝ કા સમય વહી હૈ. (મુસન્નફ ઈબ્ને અબી શૈબા જિલ્દ 2 પેજ 64)

ફઝર કે લિયે જાગને કા ઈન્તેઝામ કરલો - જૈસે કોઈ શખ્સ ઉઠને કે લિયે પૂરા ઈન્તેઝામ કરકે સોયે. યાની કિસી શખ્સ કો જગાને કે લિયે કહ દિયા ઔર ઘડી કા અલાર્મ ભી લગા દિયા લેકિન ઉસ્કે બાવજૂદ વકત પર આંખ નહીં ખુલી ઔર ઉસ વકત આંખ ખુલી જબ સૂરજ નિકલ ચુકા થા, તો ચૂંકિ જાગને કા ઈન્તેઝામ કરકે સોયા થા ઈસલિયે ઈન્શાઅલ્લાહ ગુનાહ નહીં હોગા બશર્તેકિ જૈસે હી આંખ ખુલે તો ઉસ વકત પહલા કામ યે કરે કી વુજૂ કરકે નમાઝ અદાકરે. ઈસલિયે કી ઉસ્કે લિયે યહી નમાઝ કા સમય હૈ. ઉસ સમય યે ના સોચે કી નમાઝ કઝા તો હો હી ગયી ચલો બાદ

મેં પઢ-લૂંગા. અબ તો જિસ વકત ભી પઢૂંગા કઝા હી હોગી. બલ્કી ઉસી વકત નમાઝ પઢલે, ઉસ્કો આગે ના ટાલે. અગર યે કર લિયા તો નમાઝ કઝા કરને કા ગુનાહ ભી નહીં હોગા. ઔર અગર જાગને કા ઈન્તેઝામ નહીં કિયા થા તો ફિર ગુનાહગાર હોગા.

અલ્લાહ તઆલા ને કઝા નમાઝ કે લિયે ઈતની આસાનિયા રખ દી તાકિ, બન્દે કે ઝિમ્મે નમાઝ છોડને કા વબાલ ઔર કઝા કા બોઝ ના રહે. ઈસ્સે માલૂમ હુવા કી અલ્લાહ તઆલા ઔર અલ્લાહ કે રસૂલﷺ હમ પર બડે મેહરબાન હૈ. ઈસલિયે હર મુસ્લમાન કો ઈસ્કી ફિક્ર કરની ચાહિયે કી ઉસ્કે ઝિમ્મે નમાઝ કા કોઈ હિસાબ બાકી ના રહે. અલ્લાહ તઆલા હમ સબ્કો ઈસ્કી તૌફીક અતા ફરમાયે. આમીન.

૨. ઝકાત કી એહમિયત

ઝકાત કા પૂરા-પૂરા હિસાબ કરો - દૂસરી ચીઝ “ઝકાત" કા બયાન ફરમાયે. જકાત કી એહમિયત ભી નમાઝ કે બરાબર હૈ. જહાં કુરાન કરીમ મેં નમાઝ કા હુક્મ આયા ઉસી કે સાથ ઝકાત કા હુક્મ ભી આયા. ફરમાયે તર્જુમા - ઔર નમાઝ અદા કરો

ઔર ઝકાત અદા કરો. (સુરે બકરા/આયત 43) "ઝકાત" કા ભી યહી હુકમ હૈ કી તૌબા કે મુકમ્મલ ઔર પૂરા હોને કે લિયે યે ઝરૂરી હૈ કી આદમી ઠીક-ઠીક એક-એક પાયી કા હિસાબ કરકે ઝકાત અદાકરે. હમારે સમાજ મેં ઝકાત કે બારે મેં ભી બડી લાપરવાહી પાયી જાતી હૈ. જો મુસ્લમાન અલ્લાહ તઆલા કે ફઝલ વ કરમ સે જકાત દેને કા એહતિમામ કરતે હૈ ઔર જકાત નિકાલતે હૈ વે ભી જકાત કા પૂરા હિસાબ સહી કરકે બહુત કમ નિકાલતે હૈ, બલ્કી વૈસે હી અપને માલ કા અન્દાઝા કરકે ઝકાત દે દેતે હૈ. હમારી તાજિર બિરાદરી મેં અન્દાઝા કરકે ઝકાત નિકાલને કા ઝયાદા રિવાજ હૈ, હાલાંકિ ઝકાત નિકાલને કા પૂરા સહી તરીકા યે હૈ કી અપને માલ કા પૂરા સહી હિસાબ કરકે ફિર ઝકાત નિકાલની ચાહિયે.

ઝકાત કી એહમિયત - બહરહાલ તૌબા કે મુકમ્મલ ઔર પૂરા હોને કા એક લાઝમી હિસ્સા યે હૈ કી માલ કા પૂરા-પૂરા હિસાબ કરકે ઝકાત નિકાલી જાયે. આપને દેખા કી સરકારે દો આલમ ﷺ દુનિયા સે જાતે વકત ઈસ બાત કી નસીહત ફરમા રહે હૈ કી નમાઝ ઔર ઝકાત કા એહતિમામ કરો. યે દો ચિઝેં તો

રસૂલુલ્લાહﷺ ને અલ્લાહ કે હુકૂક કે બારે મેં ઝિક્ર ફરમાયી.

૩. માતેહતોં કે હુકૂક કી એહમિયત [બન્દોં કે હુકૂક]

ગુલામ ઔર બાંદિયોં કા ખ્યાલ રખો - ઈસ્કે બાદ તીસરી ચીઝ "બન્દોં કે હુકૂક" મેં સે બયાન ફરમાયી ઈસલિયે ઈરશાદ ફરમાયે - ઈસ્કા શાબ્દિક અર્થ યે હૈ કી ઉન ચીઝોં કા ખ્યાલ રખો જો તુમ્હારે દાહિને હાથ કી મિલ્કિયત હૈ. અરબી ભાષા મેં ઈસ શબ્દ સે “ગુલામ" ઔર "બાંદી" મુરાદ હોતે હૈ. કુરાન કરીમ મેં ભી યે શબ્દ ઈસી અર્થ મેં બાર-બાર ઈસ્તેમાલ હુવા હૈ.

પહલે ઝમાને મેં ગુલામ ઔર બાંદિયાં હોતી થી જો ઈન્સાન કી મિલ્કિયત હોતી થી. ઈસલિયે ઈસ શબ્દ કે જાહિરી માયને યે હૈ કી ગુલામોં ઔર બાંદિયોં કા ખ્યાલ રખો. ઉન્કે સાથ અચ્છા સુલૂક કરો ઔર ઉન્કે હુકૂક પૂરી તરહ અદા કરો.

"મા મ-લકત્ ઐમાનુકુમ" મેં તમામ માતેહત દાખિલ હૈ - મેરે વાલિદ હજરત મુફ્તી મુહમ્મદ શફી સાહિબ (રહ) ફરમાયે કરતે થે કી યહાં પર લફ્ઝ "મા મ-લકત્ ઐમાનુકુમ" મેં સિર્ફ ગુલામ

ઔર બાંદિયોં કી બાત નહીં હૈ બલ્કી ઈસ લફ્ઝ સે હર તરહ કે માતેહત મુરાદ હૈ. ચુનાન્ચે હજરત વાલિદ સાહિબ (રહ) ઈસ્કા તર્જુમા "માતેહત લોગ" સે કિયા કરતે હૈ. ઈસલિયે નૌકર, મુલાઝિમ સબ ઈસમેં દાખિલ હૈ. ઈસી તરહ જો શખ્સ દૂસરે લોગોં પર અમીર (હાકિમ ઔર સરદાર) હો, ઉસ અમીર કે માતેહત જિતને લોગ હોં વે સબ ઈસમેં દાખિલ હૈ. ઔર ઈસમેં ઔરતેં ભી દાખિલ હૈ, ક્યૂકી અલ્લાહ તઆલા ને ઘરાને કા અમીર મર્દ કો બનાયા હૈ ઔર ઔરત કો ઉસ્કા માતેહત બનાયા હૈ. ઈસલિયે ઈસ શબ્દ મેં ઔરતેં ભી દાખિલ હૈ. બહરહાલ રસૂલુલ્લાહﷺ ને કિતના ઠોસ લફ્ઝ બયાન ફરમાયે જિસમેં તમામ માતેહતોં કે હુકૂક દાખિલ હો ગયે.

માતેહત અપના હક નહીં માંગ સકતા - ઈસ લફ્ઝ કે જરિયે રસૂલુલ્લાહﷺ ને યે બતા દિયા કી જો લોગ ભી તુમ્હારી માતેહતી મેં હૈ ઔર જિન પર અલ્લાહ તઆલા ને તુમકો હાકિમ બનાયા હૈ, ઉન્કે હુકૂક કા ખાસ તૌર પર ખ્યાલ રખો. ઈસ્કી તાકીદ ઈસલિયે ફરમાયી કી જો આદમી બરાબર કા હોતા હૈ વો તો કિસી ભી વકત અપને હક કા મુતાલબા કર લેતા હૈ. લેકિન

જો બેચારા માતેહત હૈ ઉસ્કે લિયે અપને હક કા મુતાલબા કરને મેં રૂતબા ઔર દર્જા રૂકાવટ હૈ. કભી-કભી વો અપને હક કા મુતાલબા કરને મેં બેઝબાન હોતા હૈ. ઈસલિયે જબ તક તુમ્હારે દિલ મેં અલ્લાહ તઆલા કા ખૌફ નહીં હોગા ઔર જબ તક તુમ્હારે દિલ મેં ઈસ બાત કા ખ્યાલ નહીં હોગા કી મુઝે ખુદ ઈસ્કે હુકૂક (અધિકારોં) કા ખ્યાલ રખના હૈ, ઉસ સમય તક ઉસ્કે હુકૂક ઠીક-ઠીક અદા નહીં હો સકતે.

નૌકર કો કમતર મત સમઝો - ઈસી તરહ આજકલ જો મુલાઝિમ ઔર નૌકર હોતે હૈ ઉન્કો અપને સે કમતર ઔર હકીર સમઝના બડી જહાલત કી બાત હૈ. અગર તુમને કિસી કો અપના નૌકર રખા હૈ, ચાહે વો ઘર કે કામ કે લિયે હી ક્યૂના રખા હો, સિર્ફ ઈતની બાત હૈ કી તુમને ઉસ્કે સાથ એક મુઆહિદા (એગ્રીમેંટ) કિયા હૈ વો નૌકર મુઆહિદે કા એક પક્ષ હૈ, તુમને ઉસ્કી સેવાએં ખરીદી હૈ, ઔર ઉસને અપની સેવાએં તુમ્હેં બેચી હૈ, ઔર ઉસ્કે બદલે મેં તુમને ઉસ્કો પૈસે ઔર તનખ્વાહ (વેતન) દેના તય કિયા હૈ. ઈસલિયે તુમ ભી મુઆહિદે કે એક ફરીક (પક્ષ), હો ઔર વો ભી મુઆહિદે કો એક ફરીક (પક્ષ) હૈ.

તુમ ઔર તુમ્હારા નૌકર દર્જે મેં બરાબર હૈ -

માન લો કી તુમ કહીં બાઝાર મેં કિસી દુકાન પર જાવો ઔર દુકાનદાર સે કોઈ સૌદા ખરીદો. તુમ ઉસ્કો પૈસે દે રહે હો ઔર દુકાનદાર સૌદા દે રહા હૈ. તો ક્યા ઈસ લેન-દેન કરને કે નતીજે મેં તુમ્હારા દર્જા ઝયાદા હો ગયા ઔર દુકાનદાર કા દર્જા કમ હો ગયા? નહીં! બલ્કી તુમ દોનોં બરાબર કે ફરીક હો. તુમ પૈસે દે રહે હો ઔર વો સૌદા દે રહા હૈ. ઈસી તરહ તુમ્હારા મુલાઝિમ ઔર તુમ્હારા નૌકર ભી ઈસ માયને મેં તુમ્હારા બરાબર કા ફરીક હૈ કી તુમ પૈસે દે રહે હો ઔર વો અપની સેવાએં દે રહા હૈ. ઈસલિયે દર્જે કે એતિબાર સે ઉસ્કો કમતર ઔર હકીર સમઝના ઔર ઉસ્કો અપમાનિત નઝરોં સે દેખના કિસી તરહ ભી જાયઝ નહીં.

તુમ્હારે નૌકર તુમ્હારે ભાઈ હૈ - એક હદીસ મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ઈરશાદ ફરમાયે કી તુમ્હારે ખાદિમ, નૌકર ઔર મુલાજિમ સબ તુમ્હારે ભાઈ હૈ. સિર્ફ ઈતની બાત હૈ કી અલ્લાહ તઆલા ને ઉન્કો તુમ્હારા માતેહત બના દિયા હૈ. ઈસલિયે ઉન્કો ઉસી ખાને મેં સે ખિલાવો જો તુમ ખાતે હો, ઔર ઉસી કપડે મેં સે પહનાવો જો તુમ પહનતે હો. (બુખારી શરીફ)

રસૂલુલ્લાહﷺ ને માતેહતોં કે બારે મેં યે શિક્ષા દી. યે નહીં કી વો અગર તુમ્હારા નૌકર હો ગયા તો અબ વો જાનવર હો ગયા. ઔર ફિર ઉસ્કે સાથ જાનવરોં જૈસા સુલૂક કરો ઔર ઉસ્કે સાથ અપમાન ભરા વ્યવહાર કરો. અરે વો મુલાજિમ તુમ્હારા ભાઈ હૈ, ઉસ્કે સાથ ભાઈયોં જૈસા સુલૂક કરના ચાહિયે.

અલ્લાહ તઆલા કો તુમ પર ઝ્યાદા કુદરત હાસિલ હૈ - હદીસ શરીફ મેં આતા હૈ કી એક બાર રસૂલુલ્લાહﷺ હજરત અબૂ મસઉદ અન્સારી (રદી) કે પાસ સે ગુજરે, વો અપને ગુલામ પર ગુસ્સા કર રહે થે ઔર ડાંટ રહે થે, ઔર કરીબ થા કી વો ઉસ ગુલામ કો મારેં. જબ સરકારે દો આલમﷺ ને ઉન્કો દેખા તો ઉનસે ફરમાયે કી જિતની કુદરત તુમ્હેં ઈસ ગુલામ પર હાસિલ હૈ, અલ્લાહ તઆલા કો ઉસ્સે ઝ્યાદા તુમ પર કુદરત હાસિલ હૈ. (મુસ્લિમ શરીફ)

ઈસલિયે અગર તુમ ઈસ્કે સાથ ગુસ્સે કા મામલા કરોગે યા ઈસ્કો મારોગે યા ઈસ્કે સાથ ઝ્યાદતી કરોગે તો અલ્લાહ તઆલા ઈસ્કા બદલા તુમસે લેગે. અબૂ મસઉદ અન્સારી (રદી) કી શાન દેખયે કી ગુસ્સા આ-રહા હૈ. ગુસ્સે કી હાલત મેં હૈ ઔર ગુલામ કો

મારને કે કરીબ હૈ, ઔર ગુલામ કો મારને કે લિયે હાથ ઉઠા લિયા હૈ. લેકિન જબ સરકારે દો આલમﷺ કા એક જુમલા (વાક્ય) સુના કી અલ્લાહ તઆલા કો તુમ પર ઈસ્સે ઝ્યાદા કુદરત હાસિલ હૈ જિતની કુદરત તુમ્હેં ઈસ ગુલામ પર હાસિલ હૈ. ઉસી વકત ફરમાયે કી યા રસૂલુલ્લાહ! મેંને ઈસ ગુલામ કો આઝાદ કર દિયા. કહાં તો ગુસ્સા આ-રહા હૈ, ઉસ્કો ડાંટ રહે હૈ, ઔર કહાં ઉસ્કો બિલ્કુલ આઝાદ કર દિયા.

યે અહમકાના ખ્યાલ હૈ - કભી-કભી હમારે દિમાગોં મેં યે અહમકાના ખ્યાલ આ જાતા હૈ કી કાશ હમ ભી રસૂલુલ્લાહﷺ કે ઝમાને મેં હોતે. યાદ રખયે! યે અહમકાના (મૂર્ખતાપૂર્ણ) ખ્યાલ હૈ. ક્યૂકી અગર ઉસ ઝમાને મેં હોતે તો માલૂમ નહીં કિસ ગઢે મેં ગિરે હોતે. અલ્લાહ તઆલા જિસ્કો જો મુકામ દેતે હૈ ઉસ્કા ઝર્ફ દેખકર દેતે હૈ. યે સહાબા કિરામ (રદી) હી કા ઝર્ફ થા કી વો સરકારે દો આલમﷺ કી સોહબત કા હક અદા કર ગયે. સહાબા કિરામ (રદી) અપને એક-એક અમલ સે સરકારે દો આલમﷺ કે હુક્મ કી ઈતાઅત ઔર તામીલ કી મિસાલ કાયમ કરકે ચલે ગયે. રસૂલુલ્લાહﷺ કે એક-એક કલિમે પર ઉન્કે સારે

જઝબાત કુરબાન થે.

ઝયાદા સઝા દેને પર પકડ હોગી - રસૂલુલ્લાહﷺ દુનિયા સે જાતે-જાતે ઈરશાદ ફરમા ગયે કી અપને માતેહતોં કા ખ્યાલ કરો. ઈસકી વજહ યે હૈ કી અલ્લાહ કે હુકૂક કી તલાફી તૌબા વ ઈસ્તિગફાર સે હો જતી હૈ, લેકિન અગર તુમને અપને માતેહતોં પર જુલ્મ વ ઝયાદતી કરલી ઔર વો માતેહત ભી બેઝબાન હૈ જો તુમ્હેં કુછ નહીં કહ સકતા તો ઉસ્કે સાથ ઝયાદતી કી તલાફી કા કોઈ રાસ્તા નહીં હૈ. હદીસ શરીફ મેં આતા હૈ કી એક બાર એક સહાબી ને રસૂલુલ્લાહﷺ સે પૂછા યા રસૂલુલ્લાહ! અગર મેરા ગુલામ કોઈ ગલતી કરે યા કોઈ ગલત કામ કરે તો મેં ઉસ્કો સઝા દે સકતા હૂં યા નહીં? રસૂલુલ્લાહﷺ ને જવાબ મેં ફરમાયે કી સઝા તો દે સકતે હો મગર ઈસ બાત કા ખ્યાલ રખના કી તુમ્હારી સઝા ઉસ્કી ગલતી કે બરાબર હોની ચાહિયે. ઈસલિયે અગર તુમ્હારી સઝા ઉસ ગલતી સે કમ રહી તો અલ્લાહ તઆલા તુમ્હારા હક ઉસ ગુલામ સે આખિરત મેં દિલા દેંગે, લેકિન અગર તુમ્હારી સઝા ઉસ્કી ગલતી સે બઢ ગયી તો કિયામત કે દિન ઉસ્કા હાથ હોગા ઔર તુમ્હારા ગિરેબાન હોગા.

ઔર અલ્લાહ તઆલા ઉસ ઝયાદતી કા બદલા તુમસે દિલવાયેંગે.

યે સુનકર વો સહાબી ચીખ પડે ઔર કહા કી યા રસૂલુલ્લાહ! કહીં ઐસા ના હો કી મુઝસે ઝયાદતી હો ગયી હો. આપને ફરમાયે કી ક્યા કુરાન કરીમ મેં તુમને યે આયત નહીં પઢી? તર્જુમા - જો શખ્સ એક ઝરેં કે બરાબર ભી ભલાઈ કરેગા વો આખિરત મેં અપને સામને ઉસ્કો દેખેગા. ઔર જો શખ્સ એક ઝરેં કે બરાબર બુરાઈ કરેગા આખિરત મેં અપને સામને ઉસ્કો દેખેગા. (સૂરે ઝિલ્ઝાલ આયત 7,8) ઈસલિયે અપને માતેહત કો સઝા તો દો લેકિન તૌલ કર દો. જિતના ઉસ્કા કસૂર હૈ કહીં ઉસ્સે ઝયાદા તો સઝા નહીં દે રહે હો? ઉન સહાબી ને ફરમાયે કી યા રસૂલુલ્લાહ! યે તો બડા મુશ્કિલ કામ હૈ, મેં કહાં સે બરાબરી કા પૈમાના લાઉંગા. ઈસલિયે આસાન રાસ્તા યે હૈ કી મેં અપને ગુલામ કો આઝાદ હી કર દેતા હૂં. ચુનાન્ચે ઉસ ગુલામ કો આઝાદ કર દિયા. અલ્લાહ તઆલા ને ઈન માતેહતોં કે ઈતને હુકૂક રખે હૈ.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ કી તરબિયત કા અન્દાઝ - જબ રસૂલુલ્લાહ ﷺ હિજરત કરકે મદીના તય્યબા તશરીફ લાયે તો હજરત અનસ

(રદી) કે વાલિદ હજરત અબૂ તલ્હા (રદી) ઔર ઉન્કી વાલિદા હજરત ઉમ્મે સુલૈમ (રદી) ઈન દોનોં ને આપસ મેં મશ્વિરા કિયા કી રસૂલુલ્લાહﷺ કે પાસ કોઈ ખાદિમ નહીં હૈ, હમ

ક્યૂના અપને બેટે કો આપકી ખિદમત મેં પેશ કર દે કી યે આપકી ખિદમત કિયા કરેગા. ઈસલિયે યે દોનોં મિયાં-બીવી રસૂલુલ્લાહﷺ કી ખિદમત મેં હજરત અનસ (રદી) કો લેકર હાઝિર હુયે. ઉસ વકત યે બચ્ચે થે. ઉન્હોંને આકર અર્ઝ કિયા કી યે હમારા લડકા બડા અકલમન્દ ઔર હોશિયાર હૈ. હમારા દિલ ચાહતા હૈ કી યે આપકી ખિદમત મેં રહે ઔર આપકે લિયે બતૌર ખાદિમ કે કામ કરે. રસૂલુલ્લાહﷺ ને કબૂલ ફરમા લિયા. ચુનાન્ચે ઉન્કે માં-બાપ ઉન્કો છોડકર ચલે ગયે.

હજરત અનસ (રદી) દસ સાલ તક રસૂલુલ્લાહﷺ કી ખિદમત મેં રહે. ઈસ મુદ્દત મેં રસૂલુલ્લાહﷺ ને ઉન્કે સાથ ક્યા રવૈયા રખા? ઈસ્કે બારે મેં વો ખુદ ફરમાતે હૈ કિ મેંને રસૂલુલ્લાહﷺ કી દસ સાલ ખિદમત કી લેકિન ઈસ અર્સે મેં રસૂલુલ્લાહﷺ ને મુઝે ઉફ તક નહીં કહા ઔર ના ડાંટા ના ડપ્ટા, ના કભી મુઝસે યે ફરમાયે કી યે કામ ક્યૂ કિયા? ઔર ના કભી યે ફરમાયે કી યે કામ

ક્યૂ નહીં કિયા? યે મામૂલી બાત નહીં.

કહને કો તો આસાન હૈ લેકિન જબ કોઈ ઈસ સુન્નત પર અમલ કરને કા ઈરાદા કરે તો ઉસ વકત ઉસ્કો પતા ચલે કી ઈસ સુન્નત પર અમલ કરને કે લિયે કિતના દિલ-ગુર્દા ચાહિયે. હમ આસાન-આસાન સુન્નતોં પર તો અમલ કર લેતે હૈ લેકિન યે ભી રસૂલુલ્લાહﷺ કી સુન્નત હૈ. અલ્લાહ તઆલા હમેં ઈન સબ પર અમલ કરને કી તૌફીક અતા ફરમાયે. આમીન.

એક બાર કા વાકિયા - ખુદ હજરત અનસ (રદી) અપના વાકિયા બયાન કરતે હૈ કી એક બાર રસૂલુલ્લાહﷺ ને મુઝે કિસી કામ કે લિયે ભેજા કી ફલાં કામ કર આવો. મેં ઘર સે નિકલા તો બાહર કુછ ખેલ-તમાશા હો રહા થા. મેં ઉસ ખેલ-તમાશે મેં લગ ગયા ઔર જિસ કામ કે લિયે રસૂલુલ્લાહﷺ ને મુઝે ભેજા થા વો ભૂલ ગયા. અબ રસૂલુલ્લાહﷺ ઈસ ઈન્તેઝાર મેં થે કી મેં વાપસ આકર બતાઉં કી ઉસ કામ કા ક્યા હુવા? જબ કાફી દેર ગુઝર ગયી ઔર મેં વાપસ નહીં પહુંચા તો રસૂલુલ્લાહﷺ બાહર તશરીફ લાયે ઔર જાકર વો કામ ખુદ કર લિયા જિસ્કે લિયે મુઝે ભેજા થા. આપ વો કામ કરકે વાપસ આયે તો આપને દેખા કી મેં બચ્ચોં કે

સાથ ખેલ રહા હું. જબ મેરી નઝર આપ પર પડી તો મુઝે ખ્યાલ આયા કી મુઝસે ગલતી હો ગયી. આપને મુઝે કામ સે ભેજા થા ઔર મેં ખેલ મેં લગ ગયા. મુઝે સદમા ભી હુવા ઔર ફિક્ર ભી હુયી કી રસૂલુલ્લાહﷺ નારાજ હોગે.

ચુનાન્ચે મેંને રસૂલુલ્લાહﷺ કે પાસ જાકર અર્જ કિયા યા રસૂલુલ્લાહ! જબ મેં ઘર સે બાહર નિકલા તો મેં વો કામ કરના ભૂલ ગયા ઔર બચ્ચોં કે સાથ ખેલ મેં લગ ગયા. આપને ફરમાયે કી કોઈ બાત નહીં મેં વો કામ ખુદ કર આયા. આપને મુઝકો ના ડાંટા ના ડપ્ટા ઔર ના કોઈ ઔર સઝા દી.

અચ્છે સુલૂક કે નતીજે મેં બિગાડ નહીં હોતા - આજ હમ લોગ તાવીલેં પડ લેતે હે કી અગર હમ અપને નૌકર ઔર અપને ખાદિમ કે સાથ યે તરીકા અપનાયેગે તો વો સરફિરા હો જાયેગા. વો હમારે સર ચઢ જાયેગા વગૈરહ . યે દેખયે કી આખિર યે ખ્યાલ રસૂલુલ્લાહﷺ કો ભી તો આતા હોગા કી અગર મેં સખ્તી નહીં કરૂંગા તો યે સર્કશ હો જાયેગા લેકિન આપ જાનતે થે કી અચ્છે સુલૂક કા મામલા મેં ઉસ્કે સાથ કર રહા હું ઉસ્કે અન્દર અદબ સીખને ઔર તાલીમ કી સલાહિયત મૌજૂદ હૈ.

ચુનાન્ચે ઉસ દસ સાલ કે અર્સે મેં હજરત અનસ (રદી) કે અન્દર કોઈ બિગાડ પૈદા નહીં હુવા. બહરહાલ યે વો બેહતરીન સુલૂક હૈ જિસકી મિસાલ રસૂલુલ્લાહﷺ ને કાયમ ફરમાયી હૈ. ઔર આપને સહાબા કિરામ (રદી) કો જિસકી તાકીદ ફરમાયી.

હજરત અબૂઝર ગિફારી (રદી) કો તમ્બહી - એક બાર રસૂલુલ્લાહﷺ તશરીફ લેજા રહે થે. આપને હજરત અબૂઝર ગિફારી (રદી) કો દેખા કી વો અપને ગુલામ કો ડાંટ રહે હૈ ઔર વો ગુલામ હબ્શી થા. ઈસલિયે ઉસ્કો યે કહ રહે થે કી ઐ હબ્શી તૂ યે કર રહા હૈ? આપﷺ ને જબ યે અલફાઝ સુને તો આપને ફરમાયે ઐ અબૂઝર! તુમ્હારે અન્દર અભી તક જાહિલીયત (ઈસ્લામ સે પહલે ઝમાને) કી ખૂ-બૂ બાકી હૈ, ઈસલિયે તુમ અપને ગુલામ કો હબ્શી કહ કર ખિતાબ કર રહે હો. હજરત અબૂઝર ગિફારી (રદી) યે સુનકર રો પડે ઔર ફિર બાદ મેં બાર-બાર રસૂલુલ્લાહﷺ કે ઈસ જુમલે કો યાદ કિયા કરતે થે કી આપને મેરે બારે મેં યે જુમલા ફરમાયે થા.

હજરત અબૂ બક્ર સિદ્દીક (રદી) કા ગુલામ પર નારાઝ હોના - હજરત અબૂ બક્ર સિદ્દીક (રદી) એક બાર અપને ગુલામ પર

નારાઝ હો રહે થે ઔર લાનત કા કલિમા કહ રહે થે. રસૂલુલ્લાહﷺ ને જબ યે જુમલા સુના તો ફ઼રમાયે કી તર્જુમા - સિદ્દીક ભી બનતે હો ઔર લાનત ભી કરતે હો. કાબા કે રબ કી કસમ! યે દોનોં બાતેં એક સાથ જમા નહીં હો સકતી.

અગર સિદ્દીક હો તો લાનત નહીં કર સકતે ઔર અગર લાનત કર રહે હો તો સિદ્દીક નહીં હો સકતે. યે સુનતે હી હજરત અબૂ બક્ર સિદ્દીક (રદી) કાંપ ગયે ઔર જિસ ગુલામ કો લાનત કર રહે થે ઉસ્કો તો આઝાદ કિયા હી હોગા ઉસ્કે અલાવા ઔર ભી બહુત-સે ગુલામ ઉસ દિન આઝાદ કર દિયે.

માતેહતોં કે સાથ તૌહીન કા મામલા ના કરો - અપને ગુલામોં, અપને માતેહતોં ઔર અપને નૌકરોં કે સાથ મામલા કરને કે બારે મેં હમારે ઉપર ગફ઼લત તારી હૈ કી જબ ચાહા ઉન્કો બુરા-ભલા કહ દિયા. જબ ચાહા ઉન્કો ગાલી દે દી. યા ઉન્કો ઐસા કલિમા કહ દિયા જો દિલ તોડને વાલા હો. યા ઉન્કો અપમાન કરને ઔર તૌહીન કે અન્દાઝ મેં ડાંટ દિયા, યે સબ મના હૈ. ઈસલિયે અગર તુમ્હારા કોઈ નૌકર હૈ તો ઉસ્કો ભાઈયોં કી તરહ રખો. ભાઈયોં જૈસા સુલૂક કરો. ઉસ્કે બારે મેં યે સોચો કી યે ભી તુમ્હારી તરહ

ઈન્સાન હૈ. ઈસ્કે સીને મેં ભી દિલ ધડકતા હૈ. ઈસ્કે દિલ મેં ભી ખ્વાહિશેં પૈદા હોતી હૈ. ઈસ્કે દિલ મેં ભી જઝબાત ઔર ખ્યાલાત હૈ. ઈસ્કી ભી ઝરૂરતેં ઔર હાજતે હૈ. યે તો કોઈ બાત ના હુયી કી નૌકર કે સાથ જાનવરોં જૈસા સુલૂક કરો.

યે પશ્ચિમી તહઝીબ કી લાનત હૈ - અમીર (સરદાર) ઔર મામૂર (માતેહત) કે દરમિયાન, હાકિમ ઔર મહકૂમ કે દરમિયાન, અફસર ઔર માતેહત કે દરમિયાન જો દીવારેં ખડી કી હૈ, વો પશ્ચિમી તહઝીબ (સભ્યતા) ને ખડી કી હૈ. જિસ્કે નતીજે મેં આજ અફસર કા મામલા અપને માતેહત કે સાથ જાનવરોં જૈસા હોકર રહ ગયા હૈ. આજ ઈસ્કે અસરાત હમારે સમાજ મેં ભી ફૈલ રહે હૈ.

ડ્રાઈવર કે સાથ સુલૂક - આજ ડ્રાઈવર કે સાથ હમારે સમાજ મેં જાનવરોં જૈસા સુલૂક હોતા હૈ. હાં! અરબ વાલો કે અન્દર અબ તક પુરાને ઈસ્લામી સમાજ કી કુછ ઝલકિયાં બાકી હૈ. વે લોગ અપને ડ્રાઈવર કો ભાઈયોં જૈસા દર્જા દેતે હૈ. ચુનાન્ચે ગાડી મેં સફર કરકે જબ કિસી જગહ પર ઉતરેંગે તો ઉસ ડ્રાઈવર સે કહેંગે “આપ કા શુક્રિયા કી આપને હમેં યહાં તક પહુંચા દિયા". જબ

કહીં ખાના ખાયેંગે તો ડ્રાઈવર કો સાથ બિઠાકર ખાના ખિલાયેંગે. ઉનકે સાથ ભાઈયોં જૈસા બર્તાવ કરેંગે. યે સબ પુરાને ઈસ્લામી સમાજ કી ઝલક હૈ.

હમારે યહાં યે રિવાજ હૈ કી ડ્રાઈવર કો સાથ બિઠાકર નહીં ખિલાતે. ખુદ ઘર મેં બૈઠકર ખા લેતે હૈ ઔર વો બાહર ગાડી મેં બૈઠા હોતા હૈ. ઉસ્કે ખાને કી કોઈ પરવાહ નહીં હોતી. યે સબ બાતેં હમારે અન્દર ગૈર-ઈસ્લામી સમાજ કી આ ગયી હૈ. રસૂલુલ્લાહﷺ કી સુન્નત વો હૈ જો ઈસ હદીસ મેં બયાન હુયી ઔર સહાબા કિરામ (રદી) કે ઈન વાકિયાત સે સાબિત હોતી હૈ જો મૈંને બયાન કિયે.

અલ્લાહ તઆલા હમ સબ્કો ઈસ્કે સમઝને ઔર ઈસ પર અમલ કરને કી તૌફીક અતા ફરમાયે. આમીન.